

Дејан ПУПИЋ*

Правни факултет
Универзитет у Крагујевцу

УДК 902-055.2
DOI: 10.5937/adpn2403083P

Прегледни рад

НЕОВЛАШЋЕНО ИЗВОЂЕЊЕ АРХЕОЛОШКИХ РАДОВА

Сажетак

У фокусу овог научно-истраживачког рада јесте кривичноправни аспект неовлашћеног извођења археолошких радова, проблематика која представља све већи изазов за очување културног наслеђа у глобалном контексту. Истраживање детаљно разматра законске механизме који су постављени за борбу против ове појаве, са посебним нагласком на анализу чл. 353а Кривичног законика Републике Србије. Рад освјетљава кључне кривичноправне изазове повезане са ефикасном примјеном и спровођењем Кривичног законика Републике Србије који санкционише неовлашћена археолошка ископавања. Такође, истражује се улога међународних организација у креирању синергијског оквира за заштиту културног наслеђа и потреба за јачањем међународне правне сарадње. Закључци истраживања наглашавају потребу за свеобухватним приступом у рјешавању проблема везаних за извођење неовлашћених археолошких радова.

Кључне ријечи: неовлашћени археолошки радови, Кривични законик, културно наслеђе, заштита културних добара.

* Аутор је докторанд на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу. Електронска адреса аутора: dejoric@gmail.com.

1. УВОД

У савременом друштву, гдје се културна баштина све више цијени не само као одраз историјског и умјетничког значаја, већ и као потенцијални извор економске вриједности, суочавамо се с порастом неовлашћених археолошких радова. Ова дјелатност, иако незаконита, привлачи различите актере, од љубитеља умјетности до колекционара и трговаца, који су вођени потрагом за профитом. Неовлашћена ископавања и истраживања не само да нарушавају интегритет и вриједност археолошких налазишта и предмета, већ представљају озбиљну пријетњу очувању културног наслеђа. Такве активности доводе до уништења или оштећења самих налазишта, губитка незамјенљивих историјских и научних информација, као и до пролиферације црног тржишта умјетничким дјелима.

Осим директних штета на археолошким локалитетима, неовлашћено извођење археолошких радова има шире социјалне и културне импликације. Оштећење или уништавање археолошких налазишта утиче на колективно наслеђе и идентитет заједница, умањујући способност друштва да разумије и цијени своју прошлост. Поред тога, ова дјелатност подрива напоре научне заједнице да систематски истражи и документује археолошка открића, ограничавајући приступ драгоцијеним информацијама које могу обогатити људско знање и културу.

У свјетлу ових изазова, важност правне регулативе и ефикасне заштите културног наслеђа постаје очигледна. Кривични законик игра кључну улогу у спречавању неовлашћених археолошких радова, осигуравајући да стручњаци могу адекватно истражити, документовати и очувати археолошка налазишта. Међународне организације, попут *UNESCO*-а (*The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), заједно са националним институцијама, предводе напоре у борби против ове проблематике, промовишући значај културног наслеђа и развијајући стратегије за његову заштиту.

2. МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР

UNESCO, као специјализована агенција Уједињених Народа, која се бави образовањем, науком и културом, игра кључну улогу у заштити културне баштине широм свијета. Организација кроз низ конвенција промовише очување и заштиту културне баштине и игра важну улогу у формирању правног оквира за борбу против кривичних дјела над културним наслеђем.

Конвенција из 1954. године за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба (*Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*) такође игра важну улогу. Ова конвенција се усредсређује на заштиту културног наслеђа током оружаних сукоба, наглашавајући потребу за његовим очувањем и заштитом, те прописује мјере за спречавање штета и губитака културних добара у ратним условима. Она поставља стандард за заштиту културног наслеђа у конфликтним ситуацијама, укључујући и одредбе о означавању културних добара заштитним знаковима (Mandil 2018, 601 – 618).

Конвенција о спречавању незаконитог увоза, извоза и преноса власништва културних добара, усвојена 1970. године (*Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*), бави се питањем незаконите трговине културним добрима. Циљ ове конвенције је спријечити незаконит увоз, извоз и пренос власништва културних добара како би се очувала културна баштина и промовисала међународна сарадња у заштити културних добара. То је посебно важно у контексту глобалног тржишта и интернационалне трговине културним добрима. Поред тога, Конвенција *UNESCO*-а из 1970. године има за циљ борбу против илегалне трговине културним предметима. Она обавезује државе чланице да усвоје националне мјере за спречавање крађе, тајних ископавања и незаконитог извоза културних добара. Ова конвенција игра кључну улогу у успостављању правних и административних мјера за заштиту и репатријацију незаконито стечених културних добара (Bouchenaki 2009, 139 – 144).

Конвенција о заштити свјетске културне и природне баштине, усвојена 1972. године (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), представља један од кључних механизма заштите културних и природних добара од изузетног значаја за човјечанство. Циљ ове конвенције је очувати ова добра од уништења и оштећења, те промовише тиме међународну сарадњу у њиховој заштити. Ово се постиже кроз различите иницијативе и програме који осигуравају да се културна и природна баштина широм свијета чува и штити. Конвенција *UNESCO*-а из 1972. године представља значајан напредак у међународном правном оквиру за заштиту културног наслеђа. Она обухвата не само очување физичких споменика и локација, већ ставља и снажан нагласак на заштиту нематеријалног културног наслеђа. Ова конвенција је кључна у дефинисању културних добара „изузетне универзалне вриједности“ и успоставља основу за

Листу свјетске баштине. Њено ратификовање подразумјева обавезу држава да заштите и очувају такво наслеђе на својим територијама, доприносећи колективном глобалном наслеђу (Meskell 2013, 483 – 494).

Уз ове, Конвенција *UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law)* о украденим или незаконито извезеним културним објектима, усвојена 1995. године (*UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*), допуњује оквир *UNESCO*-а, фокусирајући се посебно на реституцију украдених или незаконито извезених културних објеката. Све обухватнији правни приступ борби против илегалне трговине културним предметима, пружајући смјернице за повратак ових објеката њиховим земљама поријекла, је од кључног значаја за разматрање ових правних инструмената. Конвенција *UNIDROIT* наглашава важност дужне пажње на тржишту умјетности и промовише стварање правних и административних процедура за олакшавање реституције и повратак украдених или незаконито извезених културних добара (Protт 1996, 59 – 71).

Конвенција *UNESCO*-а о заштити подводне културне баштине, усвојена 2001. године (*Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*), такође игра значајну улогу у очувању културне баштине. Ова конвенција признаје значај подводне културне баштине као саставног дијела културне баштине човјечанства, истичући њен посебан значај у историји људи, народа и њихових међусобних односа (Koschtial 2008, 63 – 69).

Кривичноправни аспекти ових конвенција, који се односе на кривичну одговорност и јурисдикцију у ситуацијама оружаних сукоба и недозвољене трговине културним добрима, играју кључну улогу у заштити културног наслеђа. Интеграција ових правних механизма у националне законодавне системе и њихова примјена, су кључни за ефикасно спровођење ових конвенција и заштите културне баштине на глобалном нивоу, јер пружају увид у међународне напоре за сузбијање кривичних дјела против културног наслеђа представљају темељ за глобалну заштиту културне баштине.

Конвенцију из Валете, такође познату као Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа, усвојену од стране Савјета Европе 1992. године (*European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*), која је ступила на снагу 25. маја 1995. године, до 2008. године ратификовало је 37 држава, чиме је наглашен њен значај у европском контексту. Циљеви Конвенције усредсређени су на заштиту археолошког наслеђа као виталног дијела европског културног наслеђа,

укључујући локалитете и материјалне трагове људске прошлости, било на површини, под земљом или под водом, и усмерени су ка спречавању неовлаштених ископавања, пљачки и илегалне трговине археолошким предметима. Конвенција подстиче међународну сарадњу, размјену информација, стручњака и искустава, те обавезује државе потписнице на успостављање адекватних правних и административних мјера за заштиту овог наслеђа, наглашавајући важност едукације јавности и подизања свијести, те представља правни оквир на међународном нивоу који је кључан за очување археолошког наслеђа, од суштинског значаја за разумијевање историјских и културних процеса, и кључан за очување културне баштине за будуће генерације (O'Keefe 1993, 406 – 413).¹

Све ове конвенције заједно чине свеобухватан оквир за заштиту културне баштине на глобалном нивоу. Оне не само да промовишу очување и заштиту културне баштине, већ такође играју важну улогу у формирању правног оквира за борбу против кривичних дјела над културним наслеђем. Интеграција ових правних механизма у националне законодавне системе и њихова примјена су кључни за ефикасно спровођење ових конвенција и заштиту културне баштине на глобалном нивоу, доприносећи на тај начин очувању глобалне културне разноликости и наслеђа за будуће генерације.

Интеракција ових конвенција ствара робусну правну структуру која појачава одговорност нација за заштиту културног наслеђа. Оне промовишу међународну сарадњу, правне мјере за реституцију и превентивне акције против илегалне трговине културним добрима. Овај свеобухватан оквир је суштински важан за очување глобалне културне разноликости наслеђа за будуће генерације.

Различите земље су увеле законодавство да би оштећење локација културног значаја учиниле кривичним дјелом. У Енглеској, Закон о древним споменицима и археолошким подручјима из 1979. године (Ancient Monuments and Archaeological Areas Act 1979 – АМААА) и Закон о благу из 1996. године (The Treasure Act 1996) представљају кључне дијелове законодавства усмјерене на заштиту археолошких ресурса. У Сједињеним Америчким Државама, Закон о заштити археолошких ресурса из 1979. године (Archaeological Resources Protection Act of 1979 – АРПА) специфично се бави прекршајима везаним за

¹ За више о томе вид. Willems 2020.

археолошке ресурсе на јавно посједованим и индијанским земљиштинама (Shelbourn 2008, 204 – 213).

3. ИСТОРИЈСКА РЕТРОСПЕКТИВА КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

Историјат кривичноправне заштите културних добара представља сложу еволуцију која одражава то како су се, током времена, мијењали перцепције и вредновање културне баштине. Правна пракса у заштити ових наслеђа има своје древне коријене и значајно се развијала, прилагођавајући се промјенљивим околностима и изазовима. Овај развој је био условљен растућим схватањем да је уништавање или оштећење културних добара не само губитак јединствених објеката који осликава историјски и културни развој, већ и дубоко утиче на јавни морал и колективну свијест. Такви акти нису само пуки прекршаји материјалне природе, већ носе са собом и моралну димензију губитка дијела људског идентитета и историје. Ово сазнање довело је до повећаног фокуса на кривичну одговорност за штету нанијету културним добрима. Кривичноправна заштита културне баштине еволуирала је препознавањем дубоке вриједности и значаја ових добара, што је резултирало развојем нијансираних правних оквира на националним и међународним нивоима. Ова еволуција истиче важност очувања културне баштине као одраза људске историје и идентитета, пружајући правни основ за заштиту и очување ових драгоцености за будуће генерације (Rives 2023, 197 – 247).

Историја бриге за заштиту археолошких артефаката сеже уназад до античких времена, када, иако формализована правна заштита није постојала у облику како га данас познајемо, било је евидентно признавање вриједности и значаја археолошких артефаката. Ова рана свијест о важности културног наслеђа у античким цивилизацијама поставила је темеље за развој детаљнијих и свеобухватнијих правних оквира за заштиту културне баштине у каснијим периодима (Blake 1999, 61 – 85).

Остроготско освајање Италије представља прекретницу у преласку од грчко–римске у модерну европску цивилизацију. Од тог тренутка, заштита историјске баштине постаје важна одредница европске културе, нарочито у правном смислу. Промјена у поимању времена с цикличког на линеарни повећава свијест о пролазности и неповратности. То води препознавању потребе за очувањем баштине претходних времена, темеља за законе о културној баштини. Анализа правних

докумената из тог периода, посебно Теодорикових наредби у “*Variae*”, истиче њихов значај за очување класичне културе и развој европске цивилизације, гдје “*Variae*” одражава нематеријалну поруку класичне културе кључну за напредак цивилизације (Malyshev 2021, 166 – 178).

Брига за заштиту културних артефаката може се пратити још од античких времена, али формално законодавство за заштиту споменика и умјетничких дјела, први пут се појавило у Европи у 15. вијеку (Blake 1999, 61 – 85).

Историја правне заштите културне баштине у Европи од 16. вијека до данас је комплексна и слојевита, обухватајући развој законодавних мјера, промјену етичких схватања, и еволуцију међународних закона. Од 16. вијека, Европа је започела развијање законодавних мјера за спречавање активности које наносе штету културној баштини, што је указивало на растућу свест о значају и вриједности културног наслеђа. Протт (Protт) у свом раду из 1983. године истражује ове напоре, наглашавајући како су се развијале међународне иницијативе за заштиту културне баштине и формулисање политика које регулишу активности са утицајем на културна добра (5).

У периоду 17. и 18. вијека, Европа је доживјела врхунац у „колекционирању“ антиквитета, што је било дио ширег културног тренда тог времена. Никада у историји, изузев можда под Периклом (Pericles), власт није тако подстицала и помагала умјетност, нити је њоме у тој мјери управљала као под Лујем XIV (Louis XIV). Луј XIV је постао највећи покровитељ умјетности којег је историја икад упознала. Он је дао већи подстицај умјетности него сви други краљеви, његови савременици заједно. Био је, наравно колекционар најшире руке. Купио је толико класичних и ренесансних скулптура да се Италија уплашила да ће остати без умјетничких дјела, а папа је забранио њихов извоз (Дјурант 2004, 90 – 93). Међутим, како истиче Гринфилд (Greenfield) у свом раду из 1986. године, друга половина 19. вијека донијела је значајне промјене, укључујући почетак систематских археолошких техника, ископавања, теренских прегледа, конзервације и заштите. Овај период је такође обиљежио „рођење савјести“ у вези са извозом антиквитета из других земаља, указујући на промјену у етичким схватањима и односу према културној баштини (Greenfield 1986, 29 – 35).

У савременом контексту, рад Спитре (Spitra) из 2020. године истражује еволуцију модерних закона о заштити културних објеката током 19. и 20. вијека. Анализа показује како су различите државе и актери користили законе о културној баштини и њихову повезаност

с концептом цивилизације за различите сврхе, што освјетљава сложеност и динамику овог правног подручја (Spitka 2020, 329 – 354).

Све три студије заједно пружају увид у комплексну и слојевиту правну историју заштите културне баштине, истичући како су се временом развијале правне и етичке норме које данас обликују наш приступ заштити и очувању културних добара. Ове студије такође указују на то да је развој ових пракси и закона био уско повезан са ширим друштвеним, политичким и историјским контекстима, укључујући колонијализам, еволуцију археолошких пракси, и растуће међународно признање важности културне баштине.

Правни оквир за заштиту културних добара у Србији почиње се развијати већ у доба Немањића, чији су закони о строгој казни за крађу црквених предмета претходили и утрли пут каснијим правним регулативама. У том контексту, Синтагма Матије Властара, збирка византијских правних норми, представљала је кључни правни текст који је регулисао ове материје, наглашавајући озбиљност и тежину деликта крађе сакралних објеката (Властар 2013).

Напредак у законодавству који се односи на културна добра забиљежен је у 19. веку, посебно након ослобађања Србије, када се појављује низ прописа усмјерених ка њиховој заштити. Српски грађански законик из 1844. године и Криминални законик из 1860. године представљају темеље на којима се изграђује правна заштита културних добара, укључујући специфициране одредбе које су имале за циљ очување културног наслеђа.

Период након Првог свјетског рата и формирање Краљевине Југославије обиљежава настојања за унапређење правне заштите културних добара, иако до Другог свјетског рата конкретни закон о заштити није усвојен. Међутим, након Другог свјетског рата, доноси се низ правних аката који систематски регулишу ову област, почевши од Одлуке Националног комитета ослобођења Југославије из 1945. године, која је касније надограђена и замијењена Законом о заштити споменика културе и природних реткости (Јоцовић 1986, 3). Еволуција правне заштите културних добара наставља се и у наредним деценијама, чиме се потврђује континуитет и посвећеност очувању културног идентитета Србије кроз историју.

У суштини, историја кривичноправне заштите културних добара није само правна или историјска материја. То је прича о еволуцији људске свијести и етичких стандарда, о признавању да су умјетничка дјела, споменици, археолошки артефакти и други облици културне

баштине неодвојиви дијелови наше колективне историје и идентитета, заслужујући свеобухватну заштиту од деструктивних сила историје и савременог доба.

4. ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Закон о културном наслеђу Републике Србије од 2021. године је донијет са намјером да се пружи појачана заштита културног наслеђа које представља скуп ресурса, материјалних и нематеријалних, наслеђених из прошлости. У том циљу, Закон одређује културна добра као дио културног наслеђа које је вредновано и евидентирано у складу са Законом и за које је изричито утврђено да уживају посебну заштиту, установљава и утврђује надлежности установа заштите које обављају све дјелатности заштите и очувања културног наслеђа, те дефинише појединости употребе културног наслеђа, односно која су то права и обавезе власника, односно држаоца културног добра.

Културно наслеђе може бити материјално или нематеријално. Материјално је оно које се састоји од покретних (музејска, архивска, стара и ретка библиотечка, филмска и друга аудиовизуелна грађа) и непокретних ствари (културни предјели, просторне културно-историјске цјелине, споменици културе, археолошка налазишта и знаменита мјеста) за које се претпоставља, или је Законским поступком утврђено да посједују вриједности потребне за добијање статуса културног добра (Закон о културном наслеђу, чл. 3, ст. 1, тач. 2 – 7). Нематеријално културно наслеђе означава творевине које заједнице, групе и појединци, препознају као дио свог културног наслеђа (усмене традиције и изрази, језик, извођачке уметности, друштвени обичаји, ритуали и свечани догађаји, знања и вештине, традиционални занати) (Fusar Poli 2018, 83 – 96).

Право на коришћење и уживање у културном наслеђу је универзално, при чему свако има могућност да под једнаким условима приступа културним добрима ради учешћа у културном животу, образовања, научног истраживања, као и да доприноси њиховом обогаћивању, заштити и очувању. Истовремено, власници културних добара имају право на њихову комерцијалну употребу, под условом да таква употреба не нарушава културно историјску вриједност и интегритет тих добара. Осим тога, мултидисциплинарни приступ, који укључује примјену различитих научних области и интеграцију дигиталних технологија документације, као и иновативних техника за конзервацију

и рестаурацију, је кључан за одрживо очување културног наслеђа (Pilnar 2021, 806 – 809).

У истој мјери у којој културна добра уживају заштиту, такође су заштићене и ствари и творевине за које се претпоставља да посједују вриједности културног добра, кроз процес претходне заштите. Овај концепт претходне заштите служи као превентивна мјера која осигурава да потенцијално значајни објекти не буду оштећени или уништени прије него што се утврди њихова права културна, историјска или умјетничка вриједност. Таква пракса признаје да процес евалуације културног значаја може бити сложен и временски захтјеван, те стога нуди заштитни оквир унутар којег се може обавити потребна истраживања и процјене. Претходна заштита тако постаје кључни алат у очувању културне баштине, што је предвиђено и Законом о културном наслеђу.

Закон о културном наслеђу дефинише три категорије културних добара: културно добро, културно добро од великог значаја и културно добро од изузетног значаја (чл. 36). Ова подјела се заснива на значају и вриједности културних добара за културни, историјски, друштвени и научно-технолошки развој у одређеном периоду или подручју. Културно добро обухвата сва културна добра која нису уврштена у категорију културног добра од великог или изузетног значаја (чл. 37). Културно добро од великог значаја је оно које има значајан културни, историјски и технички допринос одређеног периода или подручја, свједочи о коришћењу знања, вјештина и техника које су нестале или чине обичаје и традиционално понашање на одређеном подручју, или свједочи о значајним догађајима и личностима у прошлости који су обиљежили историју и културу одређеног подручја (чл. 38). Културно добро од изузетног значаја је оно које има једно или више одређених својстава: има посебан значај за културни, историјски, друштвени и научно-технолошки развој у одређеном периоду, свједочи о изузетном доприносу знању, вјештинама и креативном стваралаштву у прошлости и савременом периоду, одражава примјер јединственог дјеловања човјека у природном окружењу, представља јединствене примјерке стваралаштва свог времена или одређеног историјског раздобља, или представља оригинални запис или дјело које је обиљежило културу и историју (чл. 39). Ова подјела омогућава различите нивое заштите и третмана у складу са значајем и вриједношћу културних добара. Културна добра од изузетног значаја имају највиши ниво заштите и третмана, док културна добра имају најнижи ниво заштите и третмана.

О економским аспектима неовлашћеног ископавања археолошког наслијеђа: Када се артефакти незаконито изваде с мјеста и продају локално, њихова вриједност као роба се монетизира. Поновна продаја унутар исте земље може генерирати више новца. Тај новац долази из земаља које купују те артефакте. Постоје различити економски интереси у археолошком наслијеђу, укључујући интересе трговаца, истраживача, колекционара, те оних који имају религијску, етничку или другу повезаност с наслијеђем. Ти интереси стварају различите конструкције културне (симболичке, духовне, естетске, образовне) и економске вриједности које се додјељују наслијеђу, што доводи до понекад противречних захтијева за правима власништва. Постојећи етички и правни приступи заштити археолошког наслијеђа често занемарују или игноришу његову економску димензију, што би могао бити један од разлога зашто нису били потпуно учинковити. Стога је нужно развити адекватнији правни и етички оквир који ће узети у обзир економске аспекте археолошког наслијеђа (Brodie 2015, 261 – 277).

5. НЕОВЛАШЋЕНО ИЗВОЂЕЊЕ АРХЕОЛОШКИХ РАДОВА

Неовлашћено извођење археолошких радова представља значајан проблем у области заштите културног наслеђа. Ова дјелатност не само да је незаконита, већ и веома штетна, јер нарушава интегритет и вриједност археолошких налазишта и предмета. У последње вријеме, с обзиром на пораст интересовања за културна добра и њихове високе цијене на тржишту, све је већи број случајева неауторизованих археолошких ископавања и истраживања. Љубитељи умјетности, колекционари и трговци, привучени потенцијалним профитом, често предузимају неовлашћене активности у потрази за археолошким благом. Неовлашћена ископавања не само да доводе до уништења или оштећења самих налазишта, већ и до губитка важних историјских и научних информација које би иначе биле откривене кроз професионална и регулисана истраживања. Осим тога, нестручно руковање и несавјесно поступање током оваквих ископавања могу неповратно уништити археолошке предмете. Надаље, постоји и проблем незаконитог присвајања и продаје пронађених предмета. Овакве активности не само да крше закон о заштити културног наслеђа, већ и подстичу црно тржиште умјетничких дјела. Иако постоје случајеви гдје су мотиви за неовлашћене археолошке радове различити, попут колекционарских страсти, радозналости, жеље за популарношћу или научног интереса,

већина ових активности је вођена профитом. Важно је истаћи да је кривичноправна регулатива на овом пољу кључна за заштиту археолошких налазишта. Кривични законик не само да помаже у очувању ових налазишта, већ и омогућава стручњацима да правилно истраже и документују открића, чиме се доприноси научној заједници и широј јавности. Државне институције, као и међународне организације попут *UNESCO*-а, имају кључну улогу у борби против неовлашћених археолошких радова кроз спровођење закона, едукацију јавности и промовисање значаја културног наслеђа. У том контексту, све је важније оснаживање свијести јавности о значају и вриједности археолошких налазишта. Образовање и информисање могу имати значајну улогу у спречавању неовлашћених ископавања. Такође, јачање сарадње између државних тијела, научне заједнице и локалних заједница може допринијети ефикаснијој заштити археолошког наслеђа. Кроз заједничке напоре, могуће је умањити штету која се наноси на културним добрима као и на научне и историјске вриједности које она носе. Свеобухватни приступ који укључује законску регулативу, едукацију и међународну сарадњу кључан је за очување археолошких налазишта за будуће генерације (Brodie et al. 2005, 343 – 361).

Неовлашћена археолошка ископавања и трговина археолошким артефактима у Сирији знатно су порасла након избијања грађанских немира и сукоба 2011. године, узрокујући велику штету сиријској археолошкој баштини. Истраживања показују да су приходе од продаје ових артефаката користиле различите сукобљене стране, укључујући терористичке групе, као средство за финансирање својих активности, што указује на директну везу између неовлашћених археолошких ископавања и финансирања тероризма. Посебно се истиче улога малих археолошких предмета, као што су кованице, у овој функцији (Brodie et al. 2005, 74 – 84).

Федералне агенције у Сједињеним Америчким Државама процијениле су обим пљачкања и вандализма на археолошким налазиштима на основу њиховог управљања земљиштем. Заједно процијењују да на земљишту којем управљају постоји преко 2 милиона налазишта, од којих је трећина била изложена пљачкању или вандализму. Ова процјена пружа увид у широко распрострањени утицај пљачкања и вандализма на археолошке ресурсе у Сједињеним Америчким Државама (Shelbourn 2008, 204 – 213).

Према истраживању проведеном у Француској, 90% запослених у аматерској археологији су мушкарци у доби од 30 до 40 година. Као

резултат подјеле на социјалне категорије, утврђено је да их је 60% радника и предузетника који раније нису чинили незаконите радње забрањене законом, „очеви породице“, који су љубитељи историје и који траже скривено благо. Искуство провођења закона Француске Републике показује да након изрицања упозорења већина представника аматерске археологије престаје с радом. Истовремено, посебну опасност и даље представљају појединци који трагају за археолошким вриједностима ради остваривања добити од њихове продаје, као и обнављања властитих илегалних збирки антиквитета (Xavier 2019, 158 – 165).

У глави тридесет првој, кривична дјела против јавног реда и мира, чл. 353а Кривичног законика Републике Србије, специфично се бави проблематиком неовлашћеног извођења археолошких радова. Овај члан закона јасно дефинише и криминализује дјело неовлашћеног вршења археолошких ископавања и истраживања. Према одредбама чл. 353а, кривично дјело неовлашћеног извођења археолошких радова односи се на било коју неауторизовану активност која укључује ископавања или истраживања на археолошким налазиштима.

Законик ову врсту деликта издваја као основни и квалификовани облик, чиме се покрива широк спектар нелегалних активности везаних за археолошка истраживања и ископавања, наглашавајући тако његову важност и озбиљност у контексту очувања културног наслеђа и археолошког богатства земље (Ђорђевић 2001, 222 – 225).

Ово кривично дјело има бланкетну природу и подразумејева неопходност примјене специфичних одредби које су детаљно наведене у Закону о културном наслеђу. Ова карактеристика значи да се за потпуно разумијевање и примјену овог кривичног дјела морају узети у обзир и слиједити прописи из поменутог закона. Другим речима, законски оквир који дефинише оваква кривична дјела није самосталан и комплетно дефинисан унутар самог кривичног законодавства, већ захтијева упућивање на и интеграцију са одредбама Закона о културном наслеђу. Ово указује на то да се правна основа и смјернице за спровођење правде у овим случајевима налазе у специфичним прописима који регулишу заштиту, очување и управљање културним наслеђем (Делић 2013, 288).

Основни облик кривичног дјела, према чл. 353а Кривичног законика Републике Србије, односи се на неовлашћено вршење археолошких ископавања. Ова инкриминација обухвата извођење ископавања поред заштићених археолошких локалитета и на мјестима која још нису формално призната или проглашена за археолошка налазишта,

али се на основу претпоставки и индикација може сматрати да садрже археолошке предмете. Ово значи да свако ископавање које се обавља на локацијама које би могле имати археолошки значај, а које још нису званично класификоване као културна добра, спада под овај облик кривичног дјела. Упркос томе што ови локалитети нису формално уврштени у регистар културних добара као непокретна културна добра, Закон о културном наслеђу им додељује тзв. претходну заштиту. Ова претходна заштита подразумијева да се таква мјеста, иако још нису формално призната као културна добра, ипак третирају као таква у ширем смислу. Кривични законик ово индиректно потврђује инкриминацијом, штитећи их од неовлашћеног ископавања једнако као и формално призната археолошка налазишта. Локације које се сматрају потенцијалним мјестима за овај облик кривичног дела укључују некрополе, локалитете са археолошким садржајем и друга слична места која би могла садржати археолошке предмете. Ови локалитети уживају претходну заштиту према закону о културном наслеђу, због чега се свако неауторизовано ископавање на њима сматра кршењем закона.

Ово кривично дјело има тежи облик, који постоји ако је остварена нека од три алтернативно прописане квалификаторне околности.

Наведено дјело је кривично и има строжи облик уколико се задовољи један од три квалификаторна услова. Први услов се односи на неовлашћена ископавања и истраживања на археолошком налазишту или другом непокретном културном добру или добру које има претходну заштиту. Археолошка налазишта су делови земљишта или подводних површина са остацима грађевина, објеката, гробних мјеста и других налаза из ранијих историјских доба, и имају велики културни и историјски значај. Осим археолошких налазишта, у ову категорију спадају и друга непокретна културна добра, те добра која уживају претходну заштиту. Непокретна културна добра обухватају споменике културе, просторне културно-историјске цијелине, знаменита места, док се покретна културна добра односе на умјетничко-историјска дјела, архивску и филмску грађу, те старе и ријетке књиге.

Друга квалификаторна околност овог кривичног дјела је знатно озбиљнија и односи се на ситуације када неовлашћена ископавања или истраживања резултирају девастацијом, уништењем или опустошењем археолошког налазишта или другог непокретног културног добра. Овај тежи облик кривичног дјела не само да укључује незакониту активност на заштићеним мјестима, већ и додатно заоштрава ситуацију јер последице тих активности имају трајан и често непоправљив утицај на

културно наслеђе. Девастација археолошких налазишта може узроковати неповратне штете на објектима од историјског и културног значаја. Ово не само да укључује физичко уништавање структура, већ и губитак незамјенљивих артефаката, што може неповољно утицати на наше разумијевање историје и културе. Уништење ових локација може избрисати везе са прошлошћу, отежавајући историјска истраживања и лишавајући будуће генерације могућности да уче о својој баштини.

Трећа квалификаторна околност је коришћење специфичне опреме или уређаја за откривање и проналажење археолошких предмета током извођења радова. То обично укључује алатке попут ашова, крамова, пијука, лопата за површинско копање, тракторе за дубинско копање, као и различите врсте детектора за откривање металних предмета.

У контексту треће квалификаторне околности овог кривичног дјела које се тиче неовлашћеног истраживања археолошких налазишта, један од кључних проблема је недозвољена употреба метал детектора на локалитетима који су већ формално признати и класификовани као непокретна културна добра, а који су уписани у регистар културних добара. Ова пракса представља озбиљан изазов за очување културног наслеђа, јер неауторизована употреба метал детектора често доводи до неконтролисаног копања и ископавања, што може резултирати оштећењем или уништавањем археолошких слојева, узрокујући непоправљив губитак драгоцених историјских информација и артефаката. Овај проблем се не тиче само физичког оштећења локалитета; већа опасност лежи у губитку контекста у којем су пронађени предмети. Без адекватне стручне документације, археолошки предмети губе свој историјски и културни значај, што отежава или чак онемогућава њихово правилно разумијевање и интерпретацију. Осим тога, постоји и озбиљан ризик од илегалне трговине овим пронађеним предметима, што даље угрожава културно богатство и наслеђе. Закони који регулишу употребу метал детектора на археолошким налазиштима варирају од земље до земље, али већина њих захтијева посебне дозволе за коришћење ових уређаја, а у неким случајевима, употреба је потпуно забрањена на одређеним локалитетима. Кршење ових закона може довести до озбиљних правних санкција, укључујући новчане и затворске казне. Међутим, ефикасност ових закона често зависи од свијести и сарадње јавности. Подизање свијести о правилима и регулативама, као и о потенцијалној штети коју неауторизована употреба метал детектора може нанијети културном наслеђу, је од изузетног значаја. Едукација љубитеља детектора метала, локалних заједница и

шире јавности о важности очувања археолошких налазишта, као и о законским последицама неовлашћеног копања и истраживања, кључна је у заштити ових непроцењивих локалитета. Поред законских мјера, потребно је и јачање капацитета надлежних институција за праћење и контролу ових активности. То подразумејива већу присутност на терену, као и употребу напредних технологија за праћење и откривање нелегалних активности. Такође, сарадња између археолога, историчара, конзерватора, и других стручњака из области културног наслеђа је кључна за идентификацију и заштиту потенцијално угрожених локалитета. У коначници, очување археолошких налазишта и њиховог историјског контекста захтијева свеобухватан приступ који укључује законску регулативу, едукацију, сарадњу и одговорност свих актера, од појединаца до државних органа. Само тако се може ефикасно супротставити проблему неовлашћеног истраживања и очувати културно наслеђе за будуће генерације (Makowska 2016; Dobat 2013, 704 – 725; Gundersen et al. 2016; Lecroéte 2019; Yáñez 2016).

Код анализе треће квалификаторне околности споменутог члана, треба нагласити да се кориштење посебних техничких средстава и уређаја за земљане радове у контексту почињења кривичног дјела сматра квалификаторним знаком. Ова средства укључују детекторе метала, радаре и другу технику која омогућава откривање присутности археолошких предмета. Међутим, важно је истакнути да сами детектори метала не могу директно идентификовати предмет као археолошки. У потрази за археолошким предметима, осим техничке опреме, кључну улогу играју вјештине и знање археолога, који су способни препознати и идентификовати археолошке предмете. С обзиром на то, судови су дужни размотрити сврху кориштења одређених техничких средстава. Битно је узети у обзир да употреба детектора метала у друге сврхе, које нису везане уз археолошка истраживања, није по себи забрањена. Стога, у оцјењивању оваквих случајева, неопходно је да судови пажљиво размотре контекст и сврху употребе наведених средстава.

Објект кривичноправне заштите не ограничава се само на већ позната и јасно означена археолошка налазишта, већ обухвата и било које мјесто на којем постоји потенцијално присуство археолошких материјала. Ова формулација имплицира да законска заштита проактивно препознаје потребу за очувањем потенцијалних археолошких налазишта, не само оних које су већ идентификоване и истражене.

Претходна правна заштита културних добара игра кључну улогу у законодавству очувања културног наслеђа. Овај концепт укључује

примјену привремених мјера заштите на објекте, локалитете или предмете за које постоји претпоставка да поседују значајну културну, историјску, умјетничку или археолошку вриједност. Ове мјере остају на снази док се не заврши формални процес њиховог признавања и класификовања као културна добра. Кључна функција претходне заштите је омогућавање институцијама да предузму неопходне кораке за очување потенцијално вриједних објеката или локалитета у периоду прије него што се обави детаљнија анализа и формално признавање њихове културне вриједности. Овим се осигурава да објекти или локалитети не буду изложени радовима или интервенцијама које би могли угрозити њихов интегритет или измијенити њихово оригинално стање, што је посебно важно у случајевима када је њихов културни значај још увијек у процесу процјене и потврђивања. Примена претходне заштите такође има за циљ спречавање потенцијалних оштећења или уништавања објеката и локалитета од стране неовлашћених или некомпетентних лица, посебно у случајевима нелегалних археолошких ископавања или непланираних грађевинских радова. Овај приступ омогућава да се очува оригинално стање и историјски контекст објекта или локалитета, што је од суштинске важности за њихово евентуално признавање као културних добара и за њихово даље научно истраживање и јавну презентацију. У том смислу, претходна правна заштита културних добара дјелује као превентивни механизам, пружајући вријеме и простор за неопходна истраживања и анализе, као и за доношење одлука о статусу и управљању овим добрима. Ова привремена заштита игра виталну улогу у очувању културног наслеђа.

У оквиру кривичног законика, радња која се инкриминише као кривично дјело је недозвољено извођење археолошких радова. Ова одредба обухвата свако ископавање, истраживање или други вид манипулације археолошким материјалом које се обавља без одговарајуће дозволе или ван оквира законских прописа. Кривично дјело недозвољеног извођења археолошких радова посебно је значајно јер не само да угрожава физичко стање налазишта и предмета, већ и доводи до губитка важних историјских, културних и научних информација, које су често неповратне. Активности које се сматрају извођењем археолошких радова у кривичноправном контексту обухватају специфичне поступке као што су истраживање, ископавање, документовање и очување материјалних доказа из прошлости који се налазе на археолошким локалитетима. Ове активности су стриктно правно регулисане и захтјевају одређене дозволе и надзор стручних институција. Кривично дјело

неовлашћеног извођења археолошких радова обухвата широк спектар неауторизованих активности, укључујући неовлашћена ископавања, незакониту употребу детектора метала на археолошким локалитетима, уклањање артефаката без одобрења надлежних органа, као и било какве радње које нарушавају интегритет археолошког локалитета.

Ово кривично дјело које укључује неауторизовано спровођење археолошких радова, кључни елемент је да се ти радови обављају без одобрења. Правила која дефинишу услове за легално извођење археолошких радова утврђена су у Закону о културном наслеђу. Према овим правилима, само научне и заштитне установе које имају одобрен пројекат за археолошка истраживања, квалификован кадар, одговарајућу опрему и неопходна финансијска средства могу вршити археолошка ископавања и истраживања. Министарство надлежно за културу издаје одобрења за извођење ових радова, прецизирајући локацију, врсту и обим радова, временски оквир за њихово спровођење, као и обавезе извођача у погледу заштите налазишта и пронађених објеката. У случају да се радови не спроводе у складу са одобрењем, министарство може наредити привремену обуставу радова и одредити рок за испуњавање неопходних услова за наставак. Ако се услови не испуне у одређеном року, министарство има право да забрани даље извођење радова. Стога, свако спровођење археолошких радова који нису у складу са одређеним условима, као што су мјесто, вријеме и остали дефинисани услови, као и наставак радова током привремене обуставе или након забране, сматра се неовлашћеним извођењем археолошких радова и квалификује се као кривично дело (Ђорђевић 2014, 117 – 130).

Кривично дело неовлашћеног извођења археолошких радова у правном смислу дефинише се као дјело које је свршено самим чином обављања тих радова, и то независно од резултата тих радова. Ова одредба имплицира да сваки неауторизован покушај ископавања, истраживања или било које друге активности на археолошком локалитету, без одговарајуће дозволе или одобрења, представља кривично дјело, чак и у ситуацијама када такве активности не доведу до проналажења археолошких предмета или остатака. Овај законски став има далекосежне импликације. Прво, он шаље јасну поруку да је било каква интервенција на археолошком локалитету, која се изводи без неопходних дозвола, нелегална и кажњива. Ово важи без обзира на то да ли је неовлашћено истраживање дало конкретне резултате у виду открића или не. Другим ријечима, сам чин неауторизованог ископавања или истраживања представља кршење закона. Даље, битно је

истаћи да се кривично дјело може сматрати свршеним без обзира на то да ли су археолошки радови изведени у потпуности или су били само дјелимични. Такође, није релевантно ни да ли је налазиште већ било познато и истраживано, или је тек откривено. Чин неовлашћеног приступа и рад на локалитету, независно од обима и дубине истраживања, у себи садржи елементе кршења закона (Делић 2013, 288).

Да би се утврдиле квалификаторне околности које воде ка кривичној одговорности појединца за дјело неовлашћеног извођења археолошких радова, пресудан је фактор постојања умишљаја. Умишљај, као облик кривичне одговорности, подразумијева да је учинилац био свјестан својих поступака и њихових последица, те да је својевољно изабрао да дјелује на начин који крши закон. У контексту неовлашћеног извођења археолошких радова, умишљај значи да је особа свјесно и намјерно изводила радове на археолошком локалитету без потребних дозвола или одобрења, свјесна да тиме крши законске прописе. Умишљај се може манифестовати на више начина. Прво, постоји директни умишљај, где је учинилац свјестан да његове радње представљају кривично дјело и свјесно одлучује да их изврши. Ово укључује ситуације где особа јасно зна да за извођење археолошких радова треба посебна дозвола, али свјесно одлучује да их изведе без такве дозволе. Поред тога, постоји и евентуални умишљај, где учинилац може бити свјестан да постоји ризик од кршења закона својим дјеловањем, али се ипак одлучује да настави са својим радњама. У овом случају, на пријер, учинилац може претпоставити да би извођење археолошких радова могло захтијевати дозволу, али ипак наставља са радовима, прихватајући могућност да тиме крши закон (Стојановић 2022, 167 – 175).

Казна за кривично дјело неовлашћеног извођења археолошких радова је дефинисана у Кривичном законнику и зависи од тежине дјела и специфичних околности под којима је дјело извршено. Основна казна за неовлашћено вршење археолошких ископавања и истраживања укључује затворску казну до три године, уз новчану казну, и примјењује се када је дјело извршено без потребних дозвола, али без присуства отежавајућих околности. Међутим, казна се поштрава у случајевима који укључују отежавајуће околности: ако је дјело извршено на заштићеним локалитетима као што су археолошка налазишта, друга непокретна културна добра, или добра која уживају претходну заштиту, као и у ситуацијама девастације локалитета, што подразумијева значајну штету или уништавање локалитета или објекта. Такође, казна се повећава и када је у процесу извођења радова коришћена

специјализована опрема или уређаји за откривање и проналажење археолошких предмета, попут детектора метала. У овим околностима, казна се повећава на затворску казну од шест месеци до пет година, уз новчану казну. Поред тога, Кривични законик предвиђа конфискацију свих предмета пронађених током извршења кривичног дела, што значи да ће сви артефакти или други предмети пронађени током неовлашћених ископавања бити одузети. Ова мјера истовремено представља и средство заштите културног наслеђа, осигуравајући да пронађени предмети буду враћени одговарајућим институцијама које се брину о културном наслеђу (Кривични законик).

6. ЗАКЉУЧАК

Кроз анализу кривичноправног аспекта неовлашћеног извођења археолошких радова, јасно се уочава како законодавство представља кључну линију одбране у очувању културног наслеђа. Ово истраживање дубински је освијетлило како кривично право може бити ефикасан алат у борби против илегалних ископавања, али и како су потребна даља унапређења како би се осигурала његова пуна ефективност.

Ефикасно спровођење закона захтијева не само строге казнене мере већ и јасно дефинисане законске одредбе које омогућавају брзу идентификацију и процесуирање прекршилаца. Такође, показује се да је кључно осигурати да законске одредбе буду у складу са међународним стандардима и праксама, омогућавајући тако кохерентан и усклађен приступ на глобалном нивоу.

Иако постоји општи консензус о важности кривичноправног оквира у заштити културног наслеђа, изазови у његовој имплементацији и спровођењу остају значајни. Ови изазови укључују недостатак ресурса за праћење и детекцију неовлашћених археолошких радова, као и потешкоће у међународној правној сарадњи које отежавају процесуирање случајева који прелазе националне границе.

Закључак овог рада наглашава да, иако постоји солидна основа у кривичноправном систему за заштиту културног наслеђа од неовлашћених археолошких радова, континуирани рад на унапређењу законских оквира, међународна сарадња и едукација свих релевантних актера су кључни за остваривање дугорочне ефективности. Заштита културног наслеђа није само правна обавеза; то је и морални императив који захтијева свеобухватни приступ, укључујући правосуђе, образовне институције, и ширу заједницу, како би се осигурало да будуће генерације наслиједе богатство које заслужују.

ЛИТЕРАТУРА

Делић, Наташа. 2013. Нова решења у глави кривичних дела против јавног реда и мира. *Анали Правног факултета у Београду*, LXI(2), стр. 278 – 294.

Дјурант, Вил. 2004. *Доба Луја XIV: историја европске цивилизације у доба Паскала, Молијера, Кромвела, Милтона, Петра Великог, Њутна и Спинозе: 1648 – 1751*, друго издање. Београд: Војноиздавачки завод, Народна књига.

Ђорђевић, Ђорђе. 2001. *Кривичноправна заштита културних добара*. Београд: Медија центар „Одбрана“.

Ђорђевић, Ђорђе. 2014. „Неовлашћено извођење археолошких радова“. У Ђорђе Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији, IV део* (стр. 117 – 131). Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Јоцовић, Новак. 1986. Четрдесет година заштите споменика културе 1945 – 1985. *Гласник друштва конзерватора Србије*, 10, стр. 20 – 22.

Стојановић, Зоран. 2022. *Кривично право – општи део*, 28. издање. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Blake, Janet. 1999. On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, 49(1), pp. 61 – 85.

Bouchenaki, Mounir. 2009. Return and Restitution of Cultural Property in the Wake of the 1970 Convention. *Museum International*, 61(1–2), pp. 139 – 144.

Brodie, Neil & Isber, Sabine. 2018. The Illegal Excavation and Trade of Syrian Cultural Objects: A View from the Ground. *Journal of Field Archaeology*, 43(1), pp. 74 – 84.

Brodie, Neil & Renfrew, Colin. 2005. Looting and the World's Archaeological Heritage: The Inadequate Response. *Annual Review of Anthropology*, 34(1), pp. 343 – 361.

Brodie, Neil. 2015. “Archaeological Looting and Economic Justice”. In Phyllis Mauch Messenger & George S. Smith (eds.), *Cultural Heritage Management, Policies and Issues in Global Perspective* (pp. 261 – 277). Gainesville: University Press of Florida, Gainesville.

- Delestre, Xavier. 2019. Le detectorisme en France: quelle situation et quelle politique publique?. *Canadian Journal of Bioethics*, 2(3), pp. 158 – 165.
- Dobat, Andres. 2013. Between Rescue and Research: An Evaluation after 30 Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark. *European Journal of Archaeology*, 16(4), pp. 704 – 725.
- Fusar Poli Elisabetta. 2018. Dalle Cose D’arte All’intangible Cultural Heritage Percorsi Di “Dematerializzazione” (Anche) Giuridica. *Istituto Lombardo – Accademia di Scienze e Lettere – Incontri di Studio*, pp. 83 – 96.
- Greenfield, Jeanette. The Return of Cultural Property. *Antiquity*, 60(228), pp. 29 – 35.
- Gundersen Jostein et al. 2016. Private Metal Detecting and Archaeology in Norway. *Open Archaeology*, 2(1), pp. 160 – 170.
- Koschtial, Ulrice. 2008. The 2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage: Advantages and Challenges. *Museum International*, 60(4), pp. 63 – 69.
- Lecroére, Tomas. 2019. L’étude des données “grises” issues de la détection illégale de métaux: sauvegarde du patrimoine ou cercle vicieux du pillage? *Canadian Journal of Bioethics*, 2(3), pp. 149 – 157.
- Makowska, Agnieszka et al. 2016. Some Remarks on the Stormy Relationship Between the Detectorists and Archaeological Heritage in Poland. *Open Archaeology*, 2(1), pp. 171 – 181.
- Malyshev, Oleksandr. 2021. Theodoric the Great’s Legislation on Protection of Monuments and the Significance of the Ostrogothic Renaissance in the Context of Heritage Law History. *Yearly journal of scientific articles “Pravova derzhava*, 32 .
- Meskell, Lynn. 2013. UNESCO’s World Heritage Convention at 40. *Current Anthropology*, 54(4), pp. 483 – 494.
- O’Keefe, Patrick. 1993. The European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage. *Antiquity*, 67, pp. 406 – 413.
- Pilnar, Guadalupe & Sterflinger, Katja. 2021. Natural Sciences at the Service of Art and Cultural Heritage: An Interdisciplinary Area in Development and Important Challenges. *Microbial Biotechnology*, 14(3), pp. 806 – 809.

Prott, Lyndel. 1983. International Control of Illicit Movement of the Cultural Heritage: the 1970 UNESCO Convention and Some Possible Alternatives. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 10(2), pp. 333 – 351.

Prott, Lyndel. 1996. UNESCO and Unidroit: A Partnership against Trafficking in Cultural Objects. *Uniform Law Review*, 1(1), pp. 59 – 71.

Rives, Norman. 2023. Cultural Heritage, International Criminal Law and Protection of Human Rights between History and Jurisprudence. *Yearbook of International & European Criminal and Procedural Law*, 1(1), pp. 197 – 247.

Shelbourn, Carolyn. 2008. ‘Time Crime’ – Looting of Archaeological Resources and the Criminal Law in England and the United States. *Criminal Law Review*, 3, pp. 1 – 18.

Spitra, Sebastian. 2020. Civilisation, Protection, Restitution: A Critical History of International Cultural Heritage Law in the 19th and 20th Century. *Politics and the Histories of International Law*, 22(2 – 3), pp. 329 – 354.

Yáñez, Ana. 2016. Illegal Detectorism and Archaeological Heritage: Criminal and Administrative Punitive Systems in Spain. *Open Archaeology*, 2(1), pp. 417 – 425.

ИЗВОРИ ПРАВА

UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, 14 May 1954.

UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, 1970.

UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 16 November 1972.

UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, 2 November 2001.

UNIDROIT *Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*, June 24, 1995.

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised), Valetta, 16 January 1992.

Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

Закон о културном наслеђу, *Службени гласник РС*, бр. 129/2021.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

Willems, Willem. 2020. "UNESCO (1972) and Malta (1992) Conventions". *Encyclopedia of Global Archaeology*. <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2884308/download> (25.10.2024.)

Dejan Pupić

UNAUTHORIZED CONDUCT OF ARCHAEOLOGICAL WORK

Resume

This article focuses on the criminal law aspect of unauthorized conduct of archaeological works, an issue that poses an increasingly present challenge for the preservation of cultural heritage in a global context. The study extensively examines the legal mechanisms set up to combat this phenomena, with particular emphasis on the analysis of Art. 353a of the Criminal Code of the Republic of Serbia. The paper elucidates key criminal law challenges associated with the effective application and enforcement of the Criminal Code of the Republic of Serbia, which sanctions unauthorized archaeological excavations. Additionally, it explores the role of international organizations in creating a synergistic framework for the protection of cultural heritage and the need to strengthen international legal cooperation. The research conclusions emphasize the need for a comprehensive approach in addressing issues related to the conduct of unauthorized archaeological works.

Keywords: unauthorized archaeological works, Criminal Code, cultural heritage, protection of cultural goods.